

מעשנים לידכם בבית קפה? החוק דפוק, אבל יש מה לעשות

(כל מה שדרוש הוא מעט אומץ)

דני בר-און | 12:58 15.01.2020

אחד האתגרים הגדולים שמציבים בפניך החיים בעיר הוא לשמור על קור רוח. אחרת, תבלה את הבקרים בבהייה בקצוות המתפוררים של גגון האסבסט בבניין השכן, את שעות הצהריים בפחד מזיהום אוויר מתחבורה, ואת הלילות — בשיוף הצוואה. צריך ללמוד להבחין בין עיקר לטפל. הרבה שנים לא הצלחתי להחליט מה דעתי על עישון סיגריות בבתי קפה על המדרכה, בשולחן הסמוך לשלי. בעבר גם אני עישנתי פה ושם, ולכן יש לי סימפטיה מסוימת למעשנים. אני יודע שמרחב המחיה שלהם הולך ומצטמצם. גם אני קראתי את וולבק. מצד שני — סרטן, מוות בעריסה וכו'. אז האם להתחרפן מזה? לומר לעצמי שהאוטובוס שחולף ברחוב מזיק יותר? לנסות להיות קול? לאבד את שיווי המשקל הפנימי? לעבור שולחן בחוץ? לעבור פנימה? לנסות להיקלט בקיבוץ בצפון? ומה לגבי בתי הפעוטה שיושבת בחיקי — מה אומר לה כשתבוא אלי בגיל 17, משתעלת? אולי אב שמגונן על גזליו אמור להעיר ליושבי השולחן הסמוך? אבל אם אעיר להם — על בסיס מה? הבסיס אמור להיות החוק למניעת עישון במקומות ציבוריים והחשיפה לעישון (התשמ"ג — 1983), חוק מסובך, ארוך, מורכב, שהוטל בשלל טלאים והתגבב לאורך השנים כמו מאפרה בתחנת דלק. לפי סעיף שהוכנס לחוק ב-2012, ניתן להתיר עישון בחלק משטחם החיצוני של בתי קפה, מסעדות, מזנונים ודיסקוטקים, ובלבד שהחלק הזה "אינו מקורה", וגם "מתקיים לגביו אחד מאלה: 1. שטחו אינו עולה על 15 מ"ר; או 2. שטחו רציף ואינו עולה על רבע של שטח הישיבה מחוץ למבנה". קראתי את הסעיף הזה כמה פעמים, מיצמצתי חזק, טילטלתי את הראש, ניסיתי להעלות באוב טיפים מקורס ההכנה לפסיכומטרי בתיכון, והגעתי למסקנה הבאה: החוק אומר בעצם שאם השטח שמחוץ לקפה או למסעדה הוא עד 15 מ"ר, כשטחו של חדר שינה גדול, אין שום בעיה להקצות את כולו למעשנים. במקרה כזה, מי שלא רוצה עשן צריך להסתפק בשולחן פנימי.

זו נראתה לי מסקנה לא סבירה ולכן הרמתי טלפון לעו"ד עמוס האוזנר, יו"ר המועצה הישראלית למניעת עישון. "כן, זה נכון", הפתיע אותי, "אתה יודע מתי התיקון הזה עבר? כמה שעות לפני שמופז נכנס לקואליציית נתניהו. הממשלה היתה אמורה ליפול, ולכן החליטו שעדיף להעביר משהו מאשר כלום". מאז החוק התרחב והשתפר אבל הסעיף הדפוק נשאר. בעיה נוספת היא שעסקים עלולים לרכוב על מורכבות החוק ולאפשר עישון בכל ה"בחוץ", גם אם הוא גדול מ-15 מ"ר. זה בדיוק המצב בבית הקפה בתל אביב שבו אני יושב לעבוד לעתים קרובות: שטחו החיצוני הנדיב משתרע על 23 מ"ר, תשעה שולחנות טבין ותקילין, ובכולם העישון מותר דה פקטו, גם מתחת לשלטי "העישון אסור". עיריית תל אביב מודה שהיא לא אוכפת עבירות עישון בשטח החיצוני של מסעדות ובתי קפה, וטוענת כצפוי שהסיבה היא "חוסר בהירות מסוים בחוק". בצירוף מקרים מוזר, בדיוק עכשיו החל החוק להתבהר בעיניה ו"בימים הקרובים" (כך מסרה העירייה למדור בשבוע שעבר) "תחל לחלק התראות לבעלי עסקים... בטרם תחל בנקיטת הליכים כנגדם בהתאם לאיסור הקיים בחוק בנוסח כיום". המצב במועצות מקומיות אחרות גרוע אפילו יותר: רבות מהן לא טורחות אפילו לדווח על האכיפה למשרד

הבריאות, בניגוד לחוק. בדוח העישון האחרון של המשרד, שפורסם ביולי האחרון, נכתב שרק 31 מועצות דיווחו, ו-14 מתוכן הודו שנתנו אפס דוחות על עישון ב-2018. אולי עישון כפוי ספורדי כזה לא ממש מזיק? תקוותי נכזבו כששוחחתי עם ד"ר יעל בר-זאב מבית הספר לבריאות הציבור באוניברסיטה העברית. היא מסבירה שאמנם רוב המחקרים בתחום נעשו בתנאים של חשיפה אינטנסיבית (כמו של בן משפחה מעשן), אבל סביר להניח שאפילו עישון כפוי פה ושם גורם נזק משמעותי. השפעת העישון על הבריאות לא לינארית — הסיגריה הראשונה מזיקה יותר מהעשירית — ולכן "אפילו חשיפה מעטה יכולה להיות טריגר להתקף לב". בנוסף, חשיפה לעישון רב לזמן קצר גרועה פחות מחשיפה ארוכת טווח במינון קטן, וזה בדיוק מה שמאפיין את העישון הכפוי בבתי קפה. בר-זאב ציינה גם שסיגריה גורמת לפליטת שני סוגי עשן — זרם מרכזי וזרם צד, מהקצה הדולק. את העשן מהסוג האחרון נושמים במידה דומה המעשן וזה שיושב לצדו, ובו "יש את הריכוז הגבוה ביותר של כל המזהמים". מחקרים הראו שניתן למדוד את השפעת העישון בדמו של המעשן הכפוי בטווח של עד 10 מטרים מהסיגריה הדולקה.

פרופ' לאה רוזן מבית הספר לבריאות הציבור באוניברסיטת תל אביב ציינה אותי במכשיר למדידת ריכוז החלקיקים הנשימים העדינים, בגודל של עד 2.5 מיקרון — מזהם האוויר הקטלני ביותר בעיני המשרד להגנת הסביבה. יצאתי עם המכשיר לבית הקפה השכונתי ותפסתי שולחן ליד זוג בני 20 ומשהו שקוננו על הקשיים בעבודת המשמרות שלהם, תוך כדי עישון סיגריות מגולגלות ופרלמנט ארוך ביחד ולחוד. ההבדלים בזיהום היו מדהימים: כשלא עישנו, נעה המדידה סביב 10–20 מיקרוגרם לקוב אוויר, נתונים לא מלהיבים, אך סבירים לרחוב ישראלי סואן. כשהסיגריות הודלקו והרוח הביאה את העשן אליי, המספר זינק לאזורי ה-50, 100 ואפילו 500. ברגע קסום במיוחד שבו רוכב טוסטוס אחד עמד על המדרכה במנוע דלוק כדי לקחת שכטה מהג'וינט של חבר שישב בשולחן סמוך, המדידה הגיעה לרגעים לגבהים של 1,000 ו-2,000 מיקרוגרם. לרגעים כאלה נוצר הביטוי "אפשר היה לחתוך את האוויר בסכין".

אז הסיכון ברור וממשי, החוק עקום והאכיפה לא קיימת. הדבר היחיד שאפשר לעשות בינתיים הוא אכיפה אזרחית. אם ה"בחוף" שאתה יושב בו גדול ומעשנים ביותר מרבע ממנו, או אם אזור העישון מקורה בדרך כלשהי (אפילו שמשייה), החוק הקיים, למרות מגרעותיו, עומד בבירור לצדך. לפי סקר משרד הבריאות, רק שלישי מציבור הלא-מעשנים מרגיש בנוח להעיר למי שמעשן לידו במקום אסור. לעומת זאת, לפי סקר של האגודה למלחמה בסרטן (גם הוא בקרב לא מעשנים), 76% מהמעשנים מתרחקים או מכבים כשמעירים להם. יש כאן פוטנציאל שמחכה למיצוי. להעיר למישהו שמעשן לידך זה קצת כמו להתחיל עם מישהו ברחוב: זה מלחיץ ומביך, אבל הרווח האפשרי רב והנזק הפוטנציאלי קטן. אלה מחסומים שצריך לשבור. את מחסום ההתחלות בקושי סדקתי בשנותיי כרווק. עכשיו, כאב חשש וכגבר שגילו מקרב אותו לאזור האסון של מחלות הלב, אולי אצליח לשבור את המחסום השני.